

Kinderen hebben natuur nodig

Kees Both

Stichting Oase

In de boom komen kinderen allerlei onverwachte en onbedachte variaties tegen

Het buiten spelen van kinderen wordt steeds meer tot een 'bedreigde' bezigheid. Dat geldt nog sterker voor spelen in en met de natuur in de woonomgeving. Met negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van kinderen. Scholen kunnen bijdragen aan verbetering - onder andere door op het eigen terrein een natuur-speelplaats te ontwikkelen waar ook kinderen uit de buurt kunnen spelen. Een plek die binnen het onderwijs ook dienst kan doen als leerlandschap voor natuureducatie.

Een gesprek in een schoolteam over de leefsituatie van de kinderen: wat we ervan weten, wat we ervan vinden, hoe we ermee omgaan. Er zijn grote verschillen tussen de kinderen, maar er zijn ook algemene trends. Die trends worden elke vier jaar weer op een rijtje gezet en voor het team samengevat. Dit wordt als wezenlijke achtergrondkennis voor iedereen beschouwd. Ter voorbereiding daarvan worden deelonderwerpen besproken. Ditmaal over het buitenspel van de kinderen in relatie tot het 'groen' in de wijk. De kinderen spelen steeds minder buiten - ouders vinden het te gevaarlijk (verkeer, sociale veiligheid), er is vaak weinig te

belevan, het aanwezige groen is vooral 'kijkgroen'. 'Natuur' is voor de kinderen iets verder weg, iets waarvoor je moet reizen.

De buurt is te typeren als een 'kindvergeten' leefomgeving. Er is voor een aantal kinderen steeds meer georganiseerde vrijetijdsbesteding ('kinderen met een agenda'), ze worden steeds meer per auto vervoerd ('de achterbankgeneratie'), nogal wat kinderen zitten veel (te veel?) voor de tv en achter de computer. In het teamgesprek is ook een oefening ingelast: wat is in jouw herinnering de fijnste speelplek buiten? Dan komen verhalen los over het eigen kind zijn, in relatie tot het leven van kinderen nu. De verschillen zijn groot. Wat zien we als verrijking, wat als verarming? Tot zover voorlopig over het teamgesprek.

KINDEREN KIEZEN VOOR NATUUR

Kinderen zijn nog steeds sluitpost in de stedenbouwkundige

planning, ook in veel dorpen op het platteland, waar door verdichting van de bebouwing, zwaar verkeer en de intensivering van de landbouw om het dorp heen steeds minder speelruimte is. Dit geldt nog sterker als we nagaan waar kinderen het liefst spelen. Als ze de keus hebben 'stemmen ze met hun voeten' en kiezen verreweg de meeste kinderen van zes jaar en ouder niet voor de voor hen ingerichte speelplaatsen met min of meer boeiende en goedgekeurde speeltoestellen, maar voor 'ruige landjes', plekken die beschreven zijn in kinderboeken zoals *Het wilde land, ieders land* van Ann Rutgers van der Loeff. Deze voorkeur geldt ook en zelfs voor kinderen die weinig ervaringen hebben met dergelijke terreinen, zoals kinderen in een zeer dichtbebouwde wijk als Berlijn Kreuzberg. Braakliggende, 'ongeplande' terreinen dus, waar zij vrij - dat wil zeggen zonder door volwassenen gecontroleerd te worden - kunnen spelen. Terreinen waar spontane plantengroei aanwezig is, waar je beestjes kunt vinden, kunt graven, hutten kunt bouwen, in bomen klimmen, etc. Plekken waar de natuur nadrukkelijk aanwezig is.

Op een wild landje is een stok
al gauw een speer

WAT TREKT KINDEREN AAN?

Wat zoeken kinderen daar en wat vinden ze daar, waartoe daagt het uit en welke mogelijkheden worden aangeboden?

Belangrijk zijn allereerst de vele mogelijkheden die zo'n terrein biedt als 'ruw materiaal', om zelf betekenis te geven en vorm te geven. Dit in tegenstelling tot de kant-en-klare zaken waardoor kinderen omgeven zijn, de vele gestandaardiseerde dingen, ook in het constructiemateriaal voor kinderen bijvoorbeeld. Het maken van dingen met natuurlijk materiaal - bijvoorbeeld het zoeken naar een stok die na zo min mogelijk bewerking moet dienen als 'speer' - is iets heel anders. Dan gaat het om het zoeken naar dingen die bij jouw ideeën passen of om ideeën te krijgen bij het gegeven materiaal, wat een beroep doet op de verbeeldingskracht en inventiviteit. Deze manier van zoeken is in hoge mate ook 'luisteren' naar het materiaal. Ook het lopen over een liggende boomstam of het klimmen in een boom is anders dan over een muurtje lopen, e.d. Er zitten allerlei

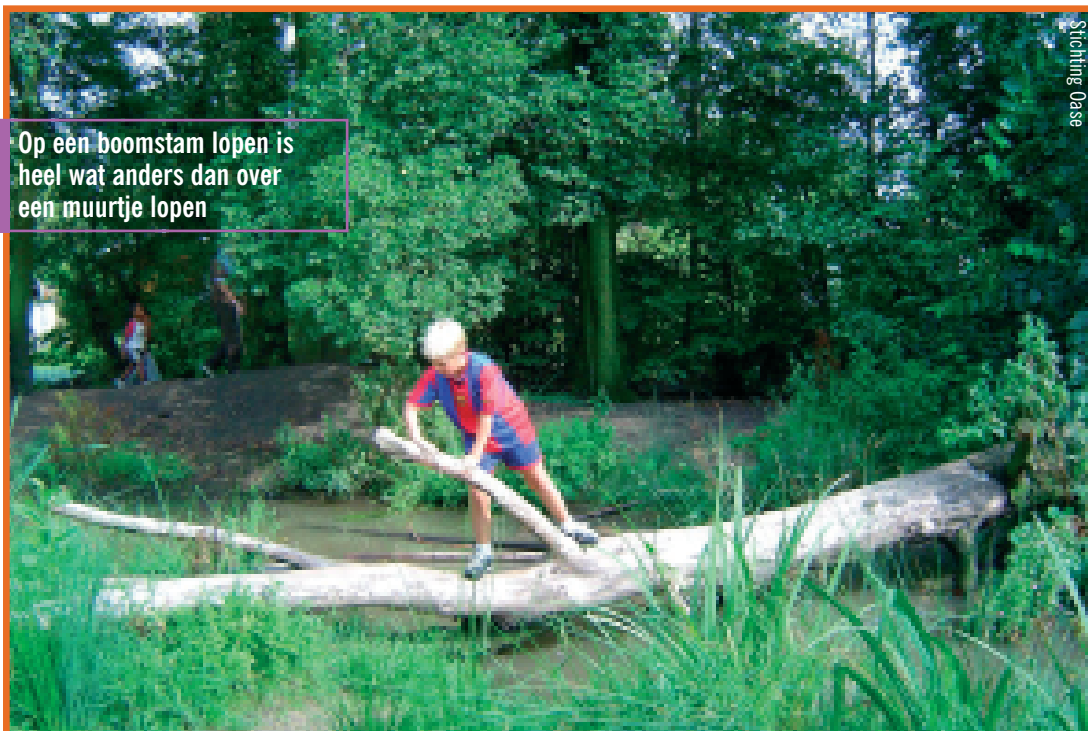
onverwachte en onbedachte variaties in.

Het kunnen graven en vuur maken en de aanwezigheid van water dragen sterk bij aan de aantrekkelijkheid van een terrein, evenals hoogteverschillen. De laatste geven aanleiding tot van de helling rollen of rennen, het zoeken van dekking of het gebruik van een heuvel als uitkijkpost. Belangrijk in zo'n terrein is ook het evenwicht tussen beslotenheid (met name in de begroeiing) en open plekken.

Deze openheid van materialen en situatie zit hem ook in het onvoorspelbare - de dieren die je daar kunt tegenkomen bijvoorbeeld en die je kunt vangen en bekijken of juist kunt 'besluiten'. Er wordt een beroep gedaan op het kind als onderzoeker. Er zijn steeds weer nieuwe dingen te ontdekken.

De plantenwereld biedt vruchten om te eten en een overdaad aan materiaal om mee te werken - mooie dingen maken, jezelf versieren, fluitjes maken, hutten bouwen of een bosje benutten als schuilplaats, etc. Kinderen houden ervan zich te verstoppen en tegelijkertijd wel te kunnen zien of er iemand of iets aankomt. Dus: zien zonder gezien te worden.

Er is - als het goed is - in dergelijke terreinen ook een evenwicht tussen je veilig voelen op deze vertrouwde plek en het spannende, avontuurlijke, 'gevaarlijke'. De kinderen spinnen wat dat laatste betreft vaak ook allerlei verhalen rond zo'n plek. Dergelijke plekken bieden zowel vertrouwdheid en herhaling (in de seizoenen) als verrassing - een belangrijk kenmerk van 'natuur'. Het zijn plekken die de verbeeldingskracht in hoge mate prikkelen, waar je kunt dromen en van kunt dromen, *places where the soul can fly*. Onderzoek heeft uitgewezen dat veel mensen die

Stichting Oase

Op een boomstam lopen is heel wat anders dan over een muurtje lopen

als volwassene zeer creatief waren in hun werk – als kunstenaar of wetenschapper bijvoorbeeld – als kind intensieve natuurervaringen van deze soort hadden. De verbondenheid met dergelijke plekken en hun verhalen draagt bij aan de ontwikkeling van de identiteit (het levensverhaal) van kinderen. Dit in tegenstelling tot het verschijnsel *placelessness* als moderne vorm van ‘ontheemding’.

KUN JE ZONDER NATUUR?

En wat als genoemde mogelijkheden voor ‘natuurnabij’ spel ontbreken? Wat voor gevolgen heeft dat voor de ontwikkeling van kinderen? Een voor de hand liggend gevolg is het niet ontstaan van betrokkenheid bij en verbondenheid met de natuur en daardoor het ontbreken van bereidheid zich in te zetten voor het behoud van de natuur.

Door het onvoldoende leren omgaan met de onvoorspelbaarheid en risico’s van de natuur, kan zelfs biofobie ontstaan: angst voor natuur, waar je enge beesten hebt en giftige planten, etc.

Als ‘duurzame ontwikkeling’ een kenmerk moet worden van onze samenleving en als dat gewoonlijk omschreven wordt als ‘ontwikkeling zonder de ontwikkelings- en ervaringsmogelijkheden van komende generaties in

Ook het eigen schoolterrein kan een wild landje lijken

gevaar te brengen’, dan vereist ‘duurzaamheid’ aandacht voor spel van kinderen in verband met natuur. Andere auteurs spreken over ‘het uitroeien van ervaring’ en niet voor niets herinnert deze uitdrukking aan het uitroeien van planten en dieren.

Als het verlangen van kinderen naar ‘wilde plekken’ met natuur wordt gefrustreerd, mag je hier verarming en eenzijdigheden verwachten. En verder het ontstaan van passiviteit/apathie en destructiviteit/vandalisme.

WAT KUNNEN WE DOEN?

Met die vraag komen we weer terug bij het schoolteam van het begin van dit artikel.

Als school heb je geen invloed op de ruimtelijke planning van steden en dorpen. De strijd om de ruimte in de gebouwde omgeving zal de komende jaren alleen maar heviger worden door de plannen om meer in bestaande steden en dorpen te bouwen. Steeds meer ‘groen’ zal daaraan opgeofferd worden, als we niet oppassen. Het wordt daarmee ook steeds meer een ‘natuurvergeten’ leefomgeving. Je kunt als school wel je (sociaal-pedagogische) verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit van de leefomgeving van de kinderen op je school, ook wat betreft het belang van natuur voor hun ontwikkeling. In de geest van de ‘brede school’ kun je samen met anderen je stem laten horen. Je kunt ook het eigen schoolterrein op een manier inrichten die een beetje lijkt op het ‘wilde landje’. Dat kan dan tevens dienst doen als speel- en leerlandschap ten behoeve van het onderwijs in de school.

Je kunt eenvoudige, niet al te ingrijpende dingen doen, zoals:

- een of meer omgezaagde bomen, met zijtakken eraan, op het schoolterrein leggen, als klimobject en wat kinderen er verder bij bedenken;
- wilgentakken planten en laten uitlopen: hutjes, groene schuttin-

- gen, boogvormige gang, e.a. (Lobst, 2003);
- een – liefst 'golvende' - afscheiding maken tussen het deel dat bestemd is voor beweeglijke activiteiten op verharding en een deel voor rustige activiteiten met gras, onbegroeide bodem, een bosje, etc.; het afscheidingshek dient ook als steun voor allerlei klim- en slingerplanten die weer dieren aantrekken;
- verschillende zitplekken met natuurlijke materialen maken: ingegraven stukken boomstam niet te ver van elkaar; een grasbank – eventueel als deel van een buitenkring; deze elementen nodigen ook uit tot spelen;
- een composteringshoek maken.

Sommige van deze suggesties – zoals het hek dat een afscheiding vormt tussen bewegingsspel en rustige activiteiten – zijn al ingrijpender en verwijzen naar een meer fundamentele herinrichting van het schoolterrein als speel- en leerlandschap voor natuureducatie. In de geest van *learning through landscapes* zoals een Britse organisatie heet die in scholen actief is. Ook in ons land zijn steeds meer scholen met zo'n fundamentele heroriëntatie bezig. Daarover zal in dit blad nog een artikel verschijnen.

Bij dit alles kun je in het team ook jeugdervaringen met spelen en natuur inventariseren van de teamleden zelf. En van ouders. Dat kan een belangrijke bron van motivatie en inzet zijn. En daarbij kunnen ook de onzekerheden bij teamleden aan bod komen als het om onderwijs en natuur gaat: ze weten vaak zo weinig. Maar een natuurlijke herinrichting van het schoolterrein kan ook helpen deze onzekerheden te overwinnen. Je kunt samen met de kinderen leren.

De auteur is onderwijspedagoog, studiesecretaris van de Nederlandse Jenaplanvereniging en kerngroep lid van het netwerk SPRINGZAAD van de stichting Oase in Beuningen.

Bronnen

- Both, K. Natuurtuin als bron van inspiratie. *De Wereld van het Jonge Kind* 30, nr. 10 (juni) 2003.
- Both, K. Kinderen lezen het schoolterrein. *De Wereld van het Jonge Kind* 31, nr. 6 (februari), 2004.
- Lobst, S. Het verhaal bij het schoolplein. *De Wereld van het Jonge Kind* 30, nr. 5 (januari), 2003.
- Rutgers van der Loeff, A. *Het wilde land, ieders land*. Ploegsma, Amsterdam, 1970.

Informatie

Voor meer informatie over een natuurlijk schoolterrein – onder andere over scholen die hun schoolterrein natuur-nabij hebben ingericht: Stichting Oase, Kloosterstraat 5a, 6641 KW Beuningen, tel. (024) 6771974, oase-net@wish.nl, www.stichtingoase.nl
De beweringen in dit artikel zijn gebaseerd op een internationaal georiënteerd literatuuronderzoek, waarin onderzoek wordt besproken. Meer daarover op de website van de Stichting Oase.

Hebt u ook een mooie en pakkende cartoon over het onderwijs gemaakt, stuur deze naar de redactie van JSW en maak kans op plaatsing in een van de volgende nummers. Stuur uw cartoon naar Redactie JSW, Postbus 122, 3740 AC Baarn of mail naar jsw@bekadidact.nl